

ОТКЛАЊАЊЕ ШТЕТНИХ ПОСЛЕДИЦА НЕОСНОВАНЕ ОСУДЕ И НЕОСНОВАНОГ ЛИШЕЊА СЛОБОДЕ У СФЕРИ РАДНИХ ОДНОСА И СОЦИЈАЛНОГ ОСИГУРАЊА

Апстракт

Аутор у раду анализира последице неосноване осуде и неоснованог лишења слободе у области радних односа и социјалног осигурања. Отклањање штетних последица неосноване примене кривичноправне репресије представља аутономни вид друштвене рехабилитације лица неосновано осуђених или лишених слободе. Ради се о мерама којим се неутралишу статусне промене настале неоснованом осудом или неоснованим лишењем слободе. Штетне последице неосноване осуде или неоснованог лишења слободе отклањају се и новчаном валоризацијом причињене штете.

Кључне речи: *неоснована осуда, неосновано лишење слободе, штета.*

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Правноснажном осуђујућом пресудом, по основу доказане кривице, одузимају се или ограничавају основна људска права окривљеног. Међутим, правоснажна осуђујућа пресуда може бити резултат грешака и незаконитости у раду суда, недозвољеног поступања осталих кривичнопроцесних субјеката, али и околности произашлих из несавршености доказних средстава путем којих се утврђују одлучне чињенице као основа судских одлука. Правни пут за анулирање незаконите и неправилне правоснажне пресуде је подношење ванредних правних

---

¹ Асистент на Правном факултету у Нишу

ОТКЛАЊАЊЕ ШТЕТНИХ ПОСЛЕДИЦА НЕОСНОВАНЕ ОСУДЕ И НЕОСНОВАНОГ ЛИШЕЊА СЛОБОДЕ У СФЕРИ РАДНИХ ОДНОСА И СОЦИЈАЛНОГ ОСИГУРАЊА
(стр. 198-214)

лекова, којима се преиспитује чињенична и правна утемељеност правноснажне пресуде. Уколико се у поступку по ванредним правним лековима укине незаконита или неправилна правноснажна пресуда којом је нанета штета окривљеном, то представља само први корак ка поновном успостављању законитости. Поновно воспостављање законитости и начело правичности налажу постојање могућности за остваривање материјалне и моралне репарације лица које је неосновано осуђено. Држава мора обештетити лице које је неосновано осуђено, пружајући му законски пут накнаде имовинске и неимовинске штете, али и моралне сатисфакције по основу рехабилитације.

Људска права окривљеног могу бити угрожена и мерама процесне принуде (првенствено притвора), којима се остваривање права окривљеног суспендује и пре правноснажности пресуде. Уколико кривични поступак против лица превентивни лишеног слободе не резултира осуђујућом пресудом, предузете мере процесне принуде се показало неоснованим, и тиме су се стекли услови за накнаду штете и рехабилитацију лица неосновано лишеног слободе.

1. ЗАКОНСКЕ ПРЕТПОСТАВКЕ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА ЛИЦА НЕОСНОВАНО ОСУЂЕНИХ И НЕОСНОВАНО ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ

Према Закону о кривичном поступку (чл. 541), право на накнаду штете због неосноване осуде има "лице према коме је била правноснажно изречена кривична санкција или које је оглашено кривим а ослобођено од казне, а доцније је поводом ванредног правног лека нови поступак правноснажно обустављен или је правноснажном пресудом ослобођено од оптужбе или је оптужба одбијена, осим у следећим случајевима:

- ако је до обуставе поступка или пресуде којом се оптужба одбија дошло због што је у новом поступку оштећени као тужилац, односно приватни тужилац, одустао од гоњења, а до одустанка је дошло на основу споразума са окривљеним;

- ако је поводом захтева за понављање поступка на штету окривљеног нови поступак обустављен због смрти окривљеног или трајног душевног обољења окривљеног;

ОТКЛАЊАЊЕ ШТЕТНИХ ПОСЛЕДИЦА НЕОСНОВАНЕ ОСУДЕ И НЕОСНОВАНОГ ЛИШЕЊА СЛОБОДЕ У СФЕРИ РАДНИХ ОДНОСА И СОЦИЈАЛНОГ ОСИГУРАЊА (стр. 198-214)

- ако је у новом поступку пресудом оптужба одбијена због ненадлежности суда, а овлашћени тужилац је предузео гоњење пред надлежним судом.

Дакле, по основу правно обеснажене првобитне правноснажне осуде стичу се законски услови за накнаду штете и рехабилитацију због неосноване осуде. Наравно, потребно је да нису наступиле тзв. негативне претпоставке за остваривање овог права, садржане у чл. 541. ст. 1. тач. 1-3, као и да окривљени својим лажним признањем, или на неки други начин, није проузроковао своју осуду (чл. 541. ст.2. ЗКП).

Према одредби чл. 545. Закона о кривичном поступку, лицима неосновано лишеним слободе сматрају се:

- лица која су била у притвору а није дошло до покретања кривичног поступка, или је поступак обустављен правноснажним решењем, или је правноснажном пресудом ослобођено од оптужбе или је оптужба одбијена;

- лица која су издржала казну лишења слободе, а поводом понављања кривичног поступка, захтева за заштиту законитости или захтева за ванредно преиспитивање правноснажне пресуде изречена им је казна лишења слободе у краћем трајању од казне коју су издржала, или је изречена кривична санкција која се не састоји у лишењу слободе, или су оглашена кривим а ослобођена од казне;

- лица која су услед грешке или незаконитог рада органа неосновано лишена слободе, или су задржана дуже у притвору или установи за издржавање казне или мере;

- лица која су у притвору провела дуже времена него што траје казна затвора на коју су осуђена;

- лица која су органи унутрашњих послова лишили слободе без законског основа ако против њих није одређен притвор, нити им је време за које су лишена слободе урачунато у изречену казну за кривично дело или за прекршај.

Из формулације чл. 541. Закона о кривичном поступку јасно произлази да право на накнаду штете због неосноване осуде има лице које је, најпре, било оглашено кривим, а касније је поводом ванредног правног лека правноснажна осуда стављена ван снаге доношењем других врста пресуда или обуставом кривичног поступка. Иако у одредби чл. 541. Закона о кривичном поступку није изричито наведено, обавеза државе на накнаду штете настаје ако је штета причињена

ОТКЛАЊАЊЕ ШТЕТНИХ ПОСЛЕДИЦА НЕОСНОВАНЕ ОСУДЕ И НЕОСНОВАНОГ ЛИШЕЊА СЛОБОДЕ У СФЕРИ РАДНИХ ОДНОСА И СОЦИЈАЛНОГ ОСИГУРАЊА
(стр. 198-214)

првобитно осуђеном лицу и ако постоји узрочна веза између неосноване осуде и настале штете. Право на накнаду штете лицима неосновано осуђеним или лишеним слободе постоји само ако је неоснованом осудом или неоснованим лишењем слободе проузрокована штета. Постојање штете се утврђује по општим правилима грађанског (облигационог) права. Поред тога, потребно је да не постоје тзв. негативне претпоставке за реализацију права на накнаду штете због неосноване осуде, предвиђене одредбом чл. 541. ст. 1. тач. 1-3. и одредбом чл. 541. ст. 2. Закона о кривичном поступку. Ради се о околностима чије постојање искључује право на накнаду штете лицима неосновано осуђеним или лишеним слободе иако су се стекли сви позитивни услови (претпоставке) за стицање овог права.

2. МЕРЕ РЕХАБИЛИТАЦИОНОГ КАРАКТЕРА ИЗ ОБЛАСТИ РАДНИХ ОДНОСА И СОЦИЈАЛНОГ ОСИГУРАЊА

2.1. Успостављање радног односа

По основу одредбе чл. 109. ст. 3. Закона о радним односима Републике Србије, раднику престаје радни однос по сили закона ако је упућен на издржавање казне лишења слободе у трајању дужем од шест месеци. Исто тако, статус лица у радном односу престаје и по основу изречених мера безбедности и правних последица осуде - забране вршења позива, делатности или дужности, забрана јавног наступања, забрана управљања моторним возилом (за професионалне возаче).

Правноснажносту судске одлуке којом је анулирана првобитно донета осуђујућа пресуда, утврдило се да је окривљени неосновано оглашен кривим и осуђен. Стога се оправдано поставља питање, како неутралисати последице неосноване осуде у сфери радноправног статуса лица неосновано осуђеног. Одредбом чл. 549. Закона о кривичном поступку предвиђен је поступак за отклањање штетних последица неосноване осуде у сфери социјалног осигурања - радног стажа, односно стажа осигурања. Међутим, у потпуности је изостављења могућност реституције радноправног статуса неосновано осуђеног. Дакле, престанак радног односа по основу неосноване осуде иреверзибилног је карактера. Неоснована осуда неког лица није, сходно законској одредби чл. 549. Закона о кривичном поступку, чињеница која може конвалидирати

рати радноправни статус, који је управо изгубљен неоснованом осудом. Оправдано се поставља питање мањкавости система рехабилитационих мера због одсуства законске могућности исправљања једне од најзначајнијих штетних последица неосноване осуде (de facto статусне промене - губитка статуса запосленог лица).

Историјски посматрано, социјални миље у коме је донет Закон о кривичном поступку (1976) омогућавао је преузимање обавезе државе на реинтеграцију радноправног статуса лица неосновано осуђеног. Наиме, у то време инаугурисани систем удруженог рада је, на теоријском плану, оправдан потребом свеобухватне заштите права радника. Прокламовани систем удруженог рада заснивао се на тзв. друштвеној својини, у пракси се претворио у доминацију државних структура у свим сферама живота. С обзиром на то, неоснованом осудом изгубљени радноправни статус могао се поново успоставити снагом ауторитета државе, која је фактички била у позицији "врховног послодавца". Нејасно је, како је законодавац, имајући у виду историјски тренутак у коме је донет Закон о кривичном поступку, пропустио да, снагом јасне законске одредбе, предвиди обавезу реституције ранијег радноправног статуса неосновано осуђеног лица. Чини се, да су, у то време конституисани судови удруженог рада могли заснивати надлежност у погледу анулирања радноправних последица неосноване осуде.

Промена друштвених околност могла је само отежати, али не и отклонити, обавезе државе у погледу неутралисања штетних последица неосноване осуде, везаних за радноправни статус неосновано осуђеног лица. Наиме, једно од основних начела грађанског права је да онај ко проузрокује штету, има обавезу да ту штету и надокнади. Држава, уколико пре, има ту обавезу. Та обавеза државе се не може реализовати новчаном валоризацијом проузроковане штете. Губитак радноправног статуса мора бити изузет из режима накнаде штете предвиђеног Законом о кривичном поступку, јер се ради о праву статусног карактера. Неоснована осуда проузрокује штетне последице и у области радноправног статуса неосновано осуђеног, па тако и репарација причињене штете мора бити статусне природе. Без обзира на постојање својинског плурализма, држава мора да покуша да обезбеди повратак неосновано осуђеног на раније радно место, које је изгубљено управо грешком државе. Једино стриктном законском обавезом државе на плану повратка радноправног статуса изгубљеног неоснованом осудом, могла би се

ОТКЛАЊАЊЕ ШТЕТНИХ ПОСЛЕДИЦА НЕОСНОВАНЕ ОСУДЕ И НЕОСНОВАНОГ ЛИШЕЊА СЛОБОДЕ У СФЕРИ РАДНИХ ОДНОСА И СОЦИЈАЛНОГ ОСИГУРАЊА
(стр. 198-214)

у потпуности остварити друштвена рехабилитација неосновано осуђених лица. О томе треба водити рачуна приликом будућих промена законодавства.

Одређивањем притвора запосленом, по сили закона наступа суспензија (удаљење) радника са радног места (чл. 104. Закона о радним односима Републике Србије). Основ, почетак и трајање суспензије запосленог одређени су законским последицама притвора, те, стога, решење о суспензији има само декларативни карактер.² За време трајања притвора запослени има право на накнаду у висини 1/3 износа зараде, односно 1/2 ако издржава породицу. Према Општем колективном уговору, накнада износи 1/2 односно 2/3 од износа зараде.

Укидањем притвора, престају и радноправне последице које је ова мера процесне принуде проузроковала. Пошто притвор не доводи до статусних промена у области радног односа, претрпљена штета услед неосновано одређеног притвора накнађује се у облику новчане валоризације претрпљене штете.

2.2. Признање стажа осигурања лицима неосновано осуђеним или неосновано лишеним слободе

Престанком радног односа неосновано осуђеног лица, *eo ipso* је дошло до губитка статуса осигураника социјалног осигурања, а тиме и права која имају основ у стажу осигурања (губитак пензије, губитак права на здравствену заштиту и сл.). Дакле, неоснована осуда и неосновано лишење слободе директно се одражавају на остваривање права из области социјалног осигурања.

Закон о кривичном поступку је регулисао питање отклањања штетних последица из области социјалног осигурања, насталих неоснованом осудом или лишењем слободе. Одредбом чл. 549. Закона о кривичном поступку инаугурисан је систем пуне реституције *in natura* права по основу социјалног осигурања. Лицу коме је услед неосноване осуде или лишења слободе престао стаж осигурања (као последица престанка радног односа), признаје се стаж као да је било на раду за време које је провело на издржавању казне или у притвору. Потпуна реститу-

² Др Зоран Ивошевић, Коментар Закона о радним односима Републике Србије, Београд, 1998, стр. 365.

ција права везаних за стаж осигурања обезбеђује се тако што се време незапослености урачунава у стаж осигурања, под условом да до незапослености није дошло кривицом лица неосновано осуђеног или лишеног слободе. Притом се у сваком конкретном случају мора утврдити дужина времена незапослености која се признаје у стаж осигурања.

Према одредби чл. 549. Закона о кривичном поступку, право на признавање у стаж осигурања времена незапослености настале због неосноване осуде или лишења слободе, не постоји ако је незапосленост последица кривице лица неосновано осуђеног или лишеног слободе. Ако се упореде негативне претпоставке за остваривање права на накнаду штете лица неосновано осуђених или лишених слободе са разлозима за неурачунавање у стаж осигурања времена незапослености као последице неосноване осуде или лишења слободе, може се закључити да је законодавац рестриктивнији у погледу права по основу социјалног осигурања него у погледу услова за постојање самог права на накнаду штете због неосноване осуде или лишења слободе. Наиме, кривица као основ за непризнавање неког права обухвата и случајеве намерног проузроковања сопствене осуде, али и нескривљена понашања која не карактерише свестан и вољан однос према насталој последици. Који су то конкретни случајеви непризнавања у стаж осигурања времена незапослености која је наступила као последица неосноване осуде или лишења слободе, фактичко је питање, о коме одлучује орган надлежан за признавање стажа осигурања. То може бити неодговорно понашање лица неосновано осуђеног или лишеног слободе у погледу тражења запослења (одбијање понуђеног посла који одговара његовој стручној спреми, непријављивање тржишту рада и слично).

Потврду става да је успостављање изгубљених права лицима неосновано осуђеним или лишеним слободе мера рехабилитационог карактера, тако и права из социјалног осигурања, а не вид пуког обештења ових лица због причињене им штете, налазимо и у одредби чл. 549. ст. 2. Закона о кривичном поступку, која регулише надлежност за признавање у стаж осигурања времена неосновановеденог у затвору или притвору. Наиме, законодавац је одвојио одлучивање о накнади штете лицу неосновано осуђеном или лишеном слободе од решавања о признавању стажа осигурања чији је ток прекинут неоснованом осудом или лишењем слободе. Поступак за признавање стажа осигурања независан је од поступка за накнаду штете лицима неосновано осуђеним

ОТКЛАЊАЊЕ ШТЕТНИХ ПОСЛЕДИЦА НЕОСНОВАНЕ ОСУДЕ И НЕОСНОВАНОГ ЛИШЕЊА СЛОБОДЕ У СФЕРИ РАДНИХ ОДНОСА И СОЦИЈАЛНОГ ОСИГУРАЊА
(стр. 198-214)

или лишеним слободе. Признавање стажа постаје актуелно приликом решавања о неком праву на чије остваривање директно утиче дужина стажа осигурања (на пример, право на пензију, на утврђивање износа пензије и сл.). Дакле, орган који одлучује о неком конкретном праву лица неосновано осуђеног или лишеног слободе, решава и питање признавања у стаж осигурања времена које због неосноване осуде или лишења слободе није урачунато у стаж осигурања. Уколико надлежни орган (Фонд пензијског и инвалидског осигурања) не урачуна у стаж осигурања и време проведено у неосновано одређеном притвору или затвору, оштећено лице може од суда надлежног за одлучивање о захтеву за накнаду штете због неосноване осуде или лишења слободе, затражити констатовање чињенице да је признавање овог времена наступило по закону. У том случају, пасивну легитимацију у парничном поступку имају фонд пензијског и инвалидског осигурања и држава (чл. 549. ст. 3.). На тај начин се лице неосновано осуђено или лишено слободе штити од одлуке Фонда пензијског и инвалидског осигурања која није сагласна закону.

Иако је поступак за признавање стажа осигурања (био он административно-управни или судски) независан у односу на поступак за накнаду штете лицима неосновано осуђеним или лишеним слободе, епилог поступка за накнаду штете због неосноване осуде или лишења слободе одређује поступање органа који одлучује о признавању стажа осигурања, изгубљеног услед неосноване осуде или лишења слободе. Наиме, да би неком лицу било признато у стаж осигурања време које због неосноване осуде или лишења слободе није урачунато у ефективни радни стаж, потребно је да се на недвосмислен начин утврди да су осуда или лишење слободе тог лица неосновани. Својство лица неосновано осуђеног или лишеног слободе стиче се уколико се у поступку за накнаду штете установи да су испуњени законски услови за обештећење ових лица од стране државе. То значи да сама чињеница да је у поступку поводом ванредних правних лекова анулирана правноснажна осуђујућа пресуда *eo ipso* не подразумева да је лице осуђено првобитном правноснажном пресудом стекло право на покретање поступка за накнаду штете. Из одредбе чл. 541. Закона о кривичном поступку проистиче да се осуда сматра неоснованом и ако изостану тзв. негативне претпоставке за реализацију овог права које су предвиђене овим чланом Закона о кривичном поступку. Притом се непостојање негатив-

них претпоставки може утврдити тек по окончању поступка за накнаду штете. Дакле, позитивно решен захтев за накнаду штете због неосноване осуде или лишења слободе претпоставка је да фонд за пензијско и инвалидско осигурање у стаж осигурања призна време изгубљено због неосноване осуде или лишења слободе. Поред тога, да би се остварило право по основу признатог стажа осигурања (првенствено пензија), потребно је да се утврди износ зарада по којем ће се обрачунати допринос за социјално осигурање, а то се може утврдити само у поступку за накнаду штете. Изузетно, у случају неосновано одређеног притвора, износ зараде се утврђује по Закону о радним односима.³ Следствено реченом, фонд за социјално осигурање би стаж осигурања сматрао признатим по закону ако је претходно у поступку за накнаду штете установљено да је осигураном лицу стаж осигурања прекинут услед неосноване осуде или лишења слободе. Уколико се то није догодило, стаж осигурања неће бити признат по закону, те ће се признавање изгубљеног времена у стаж осигурања моћи остварити тек по основу тужбе за признавање стажа осигурања, којом се иницира парнични поступак. Претходно би се морало утврдити да ли су неосновани осуда или лишење слободе проузроковали прекид тока стажа осигурања.

Постоји и став презентиран у теорији да се признавање стажа осигурања лицу неосновано осуђеном или лишеном слободе може остварити и без претходно спроведеног поступка за накнаду штете овим лицима. По том схватању, стаж осигурања би се признао на основу процене органа за признавање стажа осигурања (Фонда за пензијско и социјално осигурање). Притом би држава (Министарство правде) морала бити упозната са овом одлуком, уз постојање права на жалбу, или, барем, на претходно саслушање пре доношења одлуке.⁴

Чини се да признавање стажа осигурања за време трајања неосноване осуде или лишења слободе без спроведеног поступка накнаде штете, иако на први поглед изгледа повољно по оштећено лице, у суштини је могућност која садржи доста мањкавости. Наиме, овим решењем вансудски орган (Фонд пензијског и инвалидског осигурања) добија овлашћење да призна стаж осигурања (што није спорно), али, притом, добија и право

---

³ Види: Момчило Грубач, Накнада штете за неоправдану осуду и неосновано лишење слободе, Београд, 1979, стр. 85.

⁴ Тихомир Васиљевић, Момчило Грубач, Коментар Закона о кривичном поступку, Београд, 1987, стр. 917.

ОТКЛАЊАЊЕ ШТЕТНИХ ПОСЛЕДИЦА НЕОСНОВАНЕ ОСУДЕ И НЕОСНОВАНОГ ЛИШЕЊА СЛОБОДЕ У СФЕРИ РАДНИХ ОДНОСА И СОЦИЈАЛНОГ ОСИГУРАЊА
(стр. 198-214)

да сам процењује постојање услова из чл. 541. Закона о кривичном поступку, којима се утврђује неоснованост осуде или лишења слободе (што, свакако, није надлежност овог органа). Сматрамо да се убрзање поступка за признавање стажа осигурања прекинутог неоснованом осудом или лишењем слободе може постићи на други начин. Наиме, да би се избегла зависност поступка признавања стажа осигурања од судског поступка за накнаду штете због неосноване осуде или лишења слободе, могла би се предвидети могућност трипартитног споразума између Фонда социјалног осигурања, Министарства правде и лица неосновано осуђеног или лишеног слободе у погледу признавања у стаж осигурања времена за које је, због неосноване осуде или лишења слободе, стаж осигурања прекинут. То би се могло постићи употпуњавањем одлучивања у управној (административној) фази одлучивања о накнади штете због неосноване осуде или лишења слободе, на тај начин што би се предвидела обавеза оштећеног да се, пре покретања судског поступка, обрати Министарству правде ради покушаја споразумевања и о признавању стажа осигурања. У поступак споразумевања би био укључен и Фонд пензијског и социјалног осигурања, као орган законом овлашћен за признавање стажа осигурања. Уколико споразум не би био постигнут, или ако у року од три месеца Министарство правде не одговори на захтев за признавање стажа осигурања, оштећени би могао иницирати парнични поступак за признавање времена које, због неосноване осуде или лишења слободе, није урачунато у стаж осигурања.

2.3. Накнада зараде изгубљене или умањене због неосноване осуде или неоснованог лишења слободе

Права по основу неоснованог лишења слободе не припадају лицима која су својим недозвољеним понашањима проузроковала лишење слободе (чл 545. ст. 3. ЗКП).

Неоснованом осудом или лишењем слободе, поред осталог, наноси се штета и у области радних односа, као и у сфери социјалног осигурања. Стога ћемо у излагању које следи презентирати начине анулирања штетних последица неосновано примењених репресивних мера у овим областима.

Право на зараду представља једно од основних права из радног односа. Неоснованом осудом или лишењем слободе причињава се ште-

та која се манифестује губитком или умањењем зараде. Притом, изгубљена или умањена зарада може бити последица престанка радног односа (до чега обавезно долази ако је изречена казна затвора преко шест месеци), али ова штета може наступити и уколико није престао радни однос. Тако, радник може због неосноване осуде бити распоређен за вршење радних задатака за које следује нижи износ зараде. Распоређивање за вршење задатака и послова за које следује нижи износ зараде може бити последица и изречене мере безбедности забране вршења позива и делатности, с тим што, ако радник не прихвати распоређивање, нема право на накнаду штете.

Одређивањем притвора лицу које се налази у радном односу, доноси се решење о привременом удаљењу радника из предузећа односно установе у којој је запослен. У тој ситуацији радник има право на накнаду у висини $1/3$, а ако издржава породицу $1/2$, месечне нето зараде обрачунате за месец пре привременог удаљења. Накнада се, у том случају, исплаћује на терет органа који је одредио притвор (чл. 105. ст. 1. Закона о радним односима). Уколико се кривични поступак у коме је одређен притвор оконча обуставо, или се донесе ослобађајућа пресуда односно пресуда којом се оптужба одбија, запосленом за време привременог удаљења из предузећа или установе припада разлика између износа зараде примљене у висини $1/3$ (односно $1/2$) месечне зараде и пуног износа зараде остварене за месец пре привременог удаљења, увећан за просечан пораст нето зарада запослених код послодавца за време у коме му припада накнада (чл. 105. ст. 3. Закона о радним односима). Дакле, штетне последице неосновано одређеног притвора отклањају се по одредбама Закона о радним односима. Пошто услови за остварење накнаде по закону о радним односима нису истоветни са условима предвиђеним Законом о кривичном поступку, стога је могуће покренути поступак предвиђен Законом о кривичном поступку иако је остварена накнада по Закону о радним односима. Међутим, ако раднику буде изречена мера престанка радног односа, тада се накнада причињене штете остварује према одредбама закона о кривичном поступку. То произлази из одредбе чл. 105. ст. 3. т. 2. Закона о радним односима, јер се накнада за време привременог удаљења из предузећа односно установе признаје запосленом "ако не буде изречена мера престанка радног односа". Неосновано притворени запослени има право на накнаду штете по одредбама Закона о кривичном поступку ако се утврди да је радни однос

престао због његовог задржавања у притвору. Притом је ирелевантно да ли је неосновано притворени запослени повео радни спор⁵. Право на накнаду штете неосновано притворени запослени има све док не дође у прилику да се поново запосли⁶. Неосновано притворени запослени има право и на накнаду штете настале примањем зараде у другом предузећу или установи у којој се у међувремену запослио, при чему је оствљрена зарада нижа од оне која би се остварила да није било неосновано одређеног притвора. Последице нижег износа зараде на новом радном месту у односу на пензијски основ, исто тако, исходују правом на накнаду штете. У том случају, треба накнадити разлику између обрачунате пензије и пензије коју би неосновано притворени осигураник имао да против њега није неосновано вођен кривични поступак.⁷

Ако је радни однос престао независно од неоснованог лишења слободе, не може се остварити накнада штете услед губитка запослења и незапослености⁸

Приликом досуђивања накнаде штете судови од износа накнаде нису одбијали износ накнаде коју су неосновано осуђени примали за свој рад у казнено-поправној установи. Наиме, накнада за обвљање послова у казнено-поправној установи не представља зараду, већ меру у поступку ресоцијализације осуђеног.⁹

2.4. Накнада изгубљеног дечјег додатка

Дечји додаток представља накнаду која се стиче по основу социјалног осигурања. Самим тим, губитком својства осигураника социјалног осигурања, долази до обуставе исплате дечјег додатка. Ако је губитак својства осигураника социјалног осигурања резултат неосноване осуде или лишења слободе, стекли су се услови за накнаду штете настале обуставом исплате овог вида социјалног давања. Ранија судска пракса је била на становишту негације права на накнаду дечјег додатка, изгубљеног по основу неосноване осуде или лишења слободе. Сматра-

⁵ Види Одлуку Врховног суда Југославије, Кж 40/70 од 14.1.1971. године

⁶ Став садржан у истој одлуци ВСЈ

⁷ Ibid.

⁸ Одлука ВСЈ, Кж 22/68, од 11.6.1969. године

⁹ Одлука ВСЈ, Кж 15/67, од 28.11.1967. године

ло се да други родитељ (првенствено мајка детета) треба да се запосли, те тако на себе пренесе остваривање права на дечји додатак.¹⁰ С правом се примећује, да могућност запослења супружника неосновано осуђеног или лишеног слободе зависи од много фактора (стручне квалификације, здравственог стања, потребе за радом радника квалификације коју има супружник и сл.). Напоследку, да ли би накнадно запослење супружника неосновано осуђеног или лишеног слободе утицало на старање о деци и вођењу домаћинства.¹¹ Ситуација је разјашњена Законом о кривичном поступку, предвиђањем успостављања законом признатог стажа осигурања лицима неосновано осуђеним или лишеним слободе. Тиме је ео ипсо предвиђено право на накнаду изгубљеног дечјег додатка непосредно по основу закона, за све време које буде признато као време стажа. Пошто су критеријуми за израчунавање износа дечјег додатка објективно одредиви, накнада штете настале обуставом исплате дечјег додатка услед неосноване осуде или лишења слободе представља неку врсту повраћаја у пређашње стање.

2.5. Накнада штете настале неискоришћењем права на годишњи одмор

Услед осуде или лишења слободе запослени може бити у немогућности да искористи право на годишњи одмор. Ако се осуда, односно лишење слободе, покажу неоснованим, стекли су се услови за накнаду штете. Неспорно је да неосновано осуђени или лишени слободе запослени има право на накнаду имовинске штете настале непримањем новчане накнаде коју запослени примају као помоћ за коришћење годишњег одмора (тзв. регрес). Поред тога, неискоришћени годишњи одмор може бити основ за накнаду неимовинске штете, настале немогућношћу релаксације и задовољства које годишњи одмор пружа, при чему је штета настала неосновано предузетим репресивним мерама. Немогућност упражњавања садржаја који представљају сврху годишњег одмора (првенствено рекреативног карактера) може довести до умањења физичких и интелектуалних способности (у крајњој линији и здравственог стања уопште). То се може одразити на радни учинак

---

¹⁰ Одлука ВСЈ, К 47/62

¹¹ Момчило Грубач, *op. cit.*, стр. 91.

ОТКЛАЊАЊЕ ШТЕТНИХ ПОСЛЕДИЦА НЕОСНОВАНЕ ОСУДЕ И НЕОСНОВОНОГ ЛИШЕЊА СЛОБОДЕ У СФЕРИ РАДНИХ ОДНОСА И СОЦИЈАЛНОГ ОСИГУРАЊА
(стр. 198-214)

запосленог, што за последицу може имати умањење зараде. Тако, на посредан начин настаје имовинска штета, која се причињава лицу неосновано осуђеном или лишеном слободе.

Судска пракса рестриктивно приступа досуђивању накнаде штете настале неискоришћавањем годишњег одмора. Заступа се гледиште да немогућност коришћења годишњег одмора због задржавања у притвору, само по себи, не указује да је оштећени услед тога претрпео какву имовинску штету.¹² Што се тиче неимовинске штете, сматра се да она може бити накнађена само у случају да су погођена нарочито значајна добра.¹³

Уколико би радник годишњи одмор користио за обављање послова који доносе приход (нпр. обављао неки допунски посао), неискоришћени годишњи одмор због неоснованог лишења слободе би проузроковао имовинску штету. Накнада ове штете би, по природи ствари, искључивала накнаду неимовинске штете настале неискоришћавањем годишњег одмора.¹⁴

2.6. Накнада штете због изосталог напредовања у служби

Неоснованом осудом или лишењем слободе може наступити штета која се манифестује губитком положаја (укључујући руководећи) или немогућношћу да се оствари или задржи напредак у радноправном процесу. Стога, приликом подношења захтева за накнаду штете због неосноване осуде или лишења слободе на лицу неосновано осуђеном или лишеном слободе лежи терет доказивања чињенице да би, без неосновано примењених репресивних мера, задржало положај у служби, или би, пак, остварили напредовање. Потпору за чињенично утемељење става о праву на накнаду штете због изостанка напредовања у служби налазимо и у одлукама врховних судова, који су досуђивали накнаду штете причињене директорима који су, услед неосноване осуде, изгубили руководећу функцију, или је чином неосноване осуде онемогућен њихов реизбор на исту функцију. Наравно да је у доказном поступку

---

¹² Одлука ВСЈ, Кж 23/68, од 15.1.1971.

¹³ Види: Обрен Станковић, Новчана накнада неимовинске штете, Београд, 1972, стр. 69.

¹⁴ Момчило Грубач, *op. cit.* стр. 90.

утврђено да је неоснована осуда искључиви разлог за губиак положаја неосновано осуђеног.¹⁵

2.7. Накнада изгубљене зараде лицима "слободних професија" незапосленима

Неоснованом осудом или лишењем слободе наноси се штета и лицима која професионалну делатност остварују личним радом (занатлије, адвокати, земљорадници). Штета причињена овим лицима због неосноване осуде или лишења слободе, по својим ефектима је слична губитку или умањењу зараде лицима у радном односу. Судска пракса се приликом досуђивања накнаде штете руководила различитим критеријумима. Тако се износ накнаде утврђивао по висини нето прихода које би једно лице имало у току пословне године (односно сезоне пољопривредних радова-за земљораднике) пре лишења слободе, с тим да тај износ треба повећати за " проценат повећања личног дохотка на територији односне општине у години у којој је лице било лишено слободе".¹⁶

Према другом гледишту, накнада претрпљене штете се утврђивала у односу на износ просечне зараде радника одговарајуће стручне спреме и квалификације.

Када су у питању земљорадници, судска пракса је примењивала већи број критеријума. Тако су узимани у обзир, поред зараде коју су остварили други земљорадници у том крају и прихода оствареног у години пре лишења слободе, и смањење приноса, износ средстава за плаћање радне снаге и слично.¹⁷

Право на накнаду штете због неосноване осуде или лишења слободе припада и незапосленима, јер се претпоставља да би, без неосновано примењених мера репресије, остварили приход пословима који доносе зараду. Притом би неосновано осуђени или лишени слободе требао учинити вероватним чињеницу да му је због неосноване осуде или лишења слободе измакла добит.¹⁸ Наравно, делатност којом би нео-

---

¹⁵ Одлука ВСЈ, Кж 41/70, од 16.1.1970 и Кж 2/66, од 1.2.1967.

¹⁶ Одлука ВСЈ, Кж 33/70

¹⁷ Одлуке ВС Србије Кп 240/68 371/72, од 4.4.1968, ВС Хрватске Гж 155/72, од 4.6.1974; ВС Косова Гж 371/72, од 14.11.1972. године

¹⁸ Види Момчило Грубач, *op cit.* стр. 94.

**ОТКЛАЊАЊЕ ШТЕТНИХ ПОСЛЕДИЦА НЕОСНОВАНЕ ОСУДЕ И НЕОСНОВАНОГ
ЛИШЕЊА СЛОБОДЕ У СФЕРИ РАДНИХ ОДНОСА И СОЦИЈАЛНОГ ОСИГУРАЊА
(стр. 198-214)**

сновано осуђени или лишени слободе остварио приход мора бити легалан.

Судови су накнађивали и штету коју су, због неосноване осуде или лишења слободе, претрпела и лица која не примају зараду, али се њихов рад може новчано валоризовати (нпр. домаћице). Притом се износ накнаде, најчешће, утврђивао према минималној заради запослених на територији општине у којој то лице има пребивалиште.¹⁹

---

¹⁹ Ibid.

Saša Knežević, LL.M

ELIMINATION OF DAMAGES CAUSED BY UNJUSTIFIED CONVICTION AND UNJUSTIFIED COSTUDY IN THE FIELD OF EMPLOYMENT AND SOCIAL INSURANCE

Summary

The condemning sentence could be abrogated in a criminal proceeding initiated by a petition on revocation of judgement. Likewise, taking into account the epilogue of a criminal proceeding, the repressive measure of a procedural nature (before all, the custody) could be groundlessly applied.

The repressive machinery of government, groundlessly applied, could cause severe damages to a person it was directed against. The loss of basic human rights and freedoms, and the stigmatizing effects of unjustifiedly applied repression would inevitably call for establishing responsibility for irregular and illegal acting of criminal proceeding organs.

Reestablishing employment and including in one's years of service imprisonment and time spent under the custody are the measures which both influence elimination of damages from the past and the status of a person unjustifiedly convicted and groundlessly put under the custody.

Key words: *Unjustified Conviction, Unjustified Costudy, Damage.*